

1959 JAN 18

264

A TÉRKÉPEN, amelyre életútja állomásait rajzolnánk, a csillagot Somogy dombos tájaira íránk. Ott született hetvenöt, esztendeje, Újnép faluban. És a mappa színes vilékén aláhúzgatnánk Budapestet, Bécsset, Berlint, Párizst és Moszkvát; hogy aztán újra visszakanyarodjon a kéz a magyar tájra, Budapestre.

Magyar író életében ritka fvelésű pálya az övé; nemcsak a földrajzi változatosság kísérte útján, hanem bejárta — s mindenütt maradandó emléket hagyva járta be — az irodalom műfajainak tarka tájait a lírától az esztétikáig. Nagy út politikailag is: polgári egedetlenkedésből kommunista íróvá lett, s itt is az elsők közt.

KÉT NÉV kívánkozik még a toli hegyére, ha Gábor Andor indulását akarja idézni. Molnár Ferencé és Karinthy Frigyesé — velük együtt válik először népszerűvé. Kiss József lapjában, a Hétben jelentkezik előbb a műfordító Gábor Andor, verstan-vitákban szólal meg, hogy aztán előbb Mistralt, provanszál verset, majd Heinét énekelje magyarul.

S aztán (itt az együtt indulás Molnárral és Karinthyval) megszólaltatja a századkezdet hirtelen növekvő Budapestjének hangját; a krocki, a derűs tárca; a bókvers teszi népsze-

Gábor Andor emlékezete

rűvé. Am a könnyed strófák, a kabarédalok és jelenetek ünnepeit szerzője a festett világ díszletei mögé is belát. A regényíró Gábor Andor a magyar »Szépfüü«-ban, a »Doktor Senki«-ben maradandóan (és azóta is szinte utólrhetetlenül) rajzolta meg a századkezdet látszatra oly fényes, de már züllő magyar világot, a misztéri és bankárt, körüti szerkesztőséget és tátrai üdülőt a senki Schenk I-ből Doktor Senkivé burjánzó »hírlapíró« tündöklésének hátteréül. A hírlapíró Gábor Andor tolla elevenbe vág; az ostoba, korrupt közéleti nagyságokat, tranzakciókat és rejtett ügyeiket, a tízes évek Budapestjének minden fekélyét felmetéli éles gúnyja hegyével. A költő Gábor Andort már felvillantja egy-egy jó vers és néhol egy-egy mesteri műfordítás: a szerkesztőről a kor legjobb élc-lapja beszél.

EZ VOLT HÁT A KEZDET. És itt kanyarodott el Gábor Andor útja Molnár Ferenc és Karinthy útjától. Mert ha mindhárman fel is léptek a militarizmus és az imperialista háború ellen; Gábor Andor már távolabb lát. Igaz, 1918 októberre egyszerre felfedeztetni mindenkivel az irodalomban, hogy személy szerint tulajdonképpen ő régen a forradalom hívója és hívója volt — de Gábor Andor idején figyelmeztet e hivatásos lelkendezők hamis hangjaira. A Habsburg-világ bírálója, a császári és királyi, hamisítatlanul kispolgári világ türelmetlen bírálója 1919-ben teszi meg a nagy lépést: a munkáshatalomra mond igent. És ettől kezdve élete utolsó percéig kommunista íróként emelkedik mind magasabba. Amít Karinthy (különbön Gábor Andor nagy tisztelője, az »Így írrok ti«-első kiadását Karinthy neki ajánlotta) ezernyi kötöttsége és világnézeti korlátai miatt nem

tehetett meg, amitől a »Széntolvajok« Molnárja elegáns fordulattal a kommersz-világhír iránt indult el, megtette a velük induló Gábor Andor. Otthagytta a színpadi szerző, az élc-lapszerkesztő, a regényíró és hírlapíró, költő és műfordító kipárnázott, sikereiben gazdag világát.

Az igaz szó kimondásának jogáért hagyta itt; az emigráció keserű kenyerét választotta.

VAN VILÁGIRODALMI PÉLDAJA elég, hogy miként nővel, emel magasra az igazság heve távol a hazától. Dante vagy Victor Hugo. Herzen vagy éppen Mikos Kelemen szava is a távoli otthonra pillantva válik egyre tisztábbá, szebbé; Gábor Andor »Bécsi levelei« az első jegyek új életében. A magyar publicisztika legfényesebb lapjai ezek; Gábor úgy ver végig Horthyék gyilkos bandáján, hogy a világ döbbszent visszhangozza vadjait. Szatíra? Ha egy ötlet Bali Mihály, a hóhér keresztnevet ragasztja Horthyra, ha dr. Nagy Béla királyi ügyész megkapja a disznófejű Nagy úr nevet, ha Pekár Gyulával közli, hogy találkozni fognak az Erdélyi Borzóóban, de Pekár akkor majd az étlapon szerepel — ez a szatíra nem gyógyítani akar. Ez öl.

Megszólalnak a versek is. A magyar vers ezerhangú zengésében mindig ott él ez időtől fogva »Az én hazám«, az »Orgovány« és a »Tiszt urak«, az »Esik a hó«, a »Megverték egy asszonyt...« keserű, haragos, éles, tiszta hangja. Az emigráns költő, a kommunista költő a legmagasabbra lép. Akkor lép új csúcsra, amikor itthon Kosztolányi éppen a »Pardon«-rovat gonosz kis böffenéseit rója zöld tintával, amikor az írók egy része éppen Móricz Zsigmond ellen szervez hajszát...

BÉCS UTÁN. Párizs, Berlin, Moszkva. A magyar író a német irodalom tanítómesterei közé áll; a kommunista esztétika példatára a magyarul nemrég megjelent »Irodalmi tanulmányok«. (És példa, jó példa arra is: milyen szenvedéllyel lehet s kell küzdeni az ellenség ellen, s milyen féltő szeretettel kell segíteni a félénk közeledőnek.)

Közvetlen közelből látja a fasizmust Berlinben. Egy kötetre való elbeszélés születik ebből a szörnyű élményből — egyik írása, a »Vacsora a Hotel Germániában« — többet mond el Hitleréről, mint egy tucat tudományos mű. Amikor az életveszélyből Moszkvába menekül, esztendőkönt át a fasisztaellenes front irodalmi szakaszán forgatja a feyvert; cikkek, glosszák légiója vetkezteti pucérra a fasiszta szemfényvesztők kulturális balfiguráit.

Aztán a háború következik. Gábor Andor sohasem volt tartalékos a fasizmus elleni küzdelemben, most is az első vonalba áll.

Első vonal? Valóban az: amikor Horthyék a nagy rabló, Hitler mellett zsákmányra éhesen elindulnak Keletnek, a magyar katona a Donnál magyar verset olvas. Partizánok hozták, repülőgép dobta: a népdal egyszerűségével, nyílt, észhez-szívhez közeli szavával szól. Gábor Andor versei. »Hangommal meg kell védenem hazamát«. — mondja. És a Kossuth-rádió hallgatója Pesten vagy Hadházon hallgatja »Rehákné lelkem« csipős megjegyzéseit a hazai urak gaztetteiről; Gábor Andor szavát hallgatja.

Az író, aki tegnap Byront fordított és Gorkijt, tegnapelőtt a magyar verstanról vitázott s rangja — ha vannak irodalmi disztinkciók — mindenképp pléhgallér, elvégzi a közkatona dolgát is. Közkatona akkor is, amikor a felszabadulás után hazatér. Dolgos közkatona ként jár a naplappokhoz az újjáépülő ország ellen acsarkodókat a régi hévvel támadó glosszáival, egy-egy verssel, alapítja és szerkeszti haláláig a Ludas Matyit.

Halála után kapott Kossuth-díjat. Most, halála után kezdjük csak becsülni igaz, nagy érdemén.

Gárdos Miklós

Gábor Andor MÁJUS

És száll a szó, száll boldogan,
S valahol hallja valaki,
S a szálló szó tetté fogan,
S piros tűz lángját gyújtja ki.

S ki légebe küldte azt a szót,
A földön porlik, néma lett,
De szava bujt meg, lázadót,
És élve él a sír felett.

A sír felett kínó a fű,
A sír felett az élet áll.
Májusfa nyilik, gyönyörű,
S a halott költő muzsikál.

Táncolj csak, élet, láng, lobogj,
Májusfa, nyilj, élő ölelj,
Világ pirulj, vihar roboj,
Holtak szavára így felelj,
Költőd szavára így felelj.